

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЯВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

У статті подано визначення поняття професійного самовиявлення. Розглянуто напрями професійного самовиявлення майбутніх учителів початкової школи, особливості факторів впливу на цей процес, шляхи планування та педагогічного супроводу майбутніх учителів початкової школи в професійному самовиявленні.

Ключові слова: самовиявлення, професійне самовиявлення, підготовка вчителя початкової школи, педагогічний коледж, навчально-виховний процес.

Професія вчителя початкової школи унікальна й багатогранна. За значенням її важко порівняти з будь-якою іншою справою, оскільки вчителю довірено найцінніше, що є у світі, – дитину.

Для того, щоб підготувати студента до реалізації поставлених перед учителем високих завдань, необхідно вирішити цілу низку комплексних проблем. Однією з ключових була і є філософська проблема професійного самопізнання та самовиявлення. Суперечність між існуючим і необхідним станом педагогічної науки з питання професійного самовиявлення студентів педагогічних коледжів ще потребує додаткових досліджень.

Питання професійної підготовки майбутніх учителів розглядали такі вчені, як: О. Абдуліна, Ш. Амонашвілі, Л. Ахмедзянова, І. Богданова, М. Євтух, І. Зязюн, Е. Карпова, Н. Кічук, І. Крохіна, А. Крупенін, Н. Кузьміна, З. Курлянд, О. Савченко, С. Сисоєва, С. Соловейчик, В. Сухомлинський, Р. Хмельюк, О. Цокур та ін.

Проблеми підготовки вчителя початкових класів досліджували Т. Байбара, А. Бистрюкова, Н. Бібік, О. Біда, М. Вашуленко, С. Єрмакова, М. Захарійчук, О. Івлієва, Н. Казакова, Н. Кічук, О. Комар, О. Мельник, В. Паскар, С. Ратовська, І. Титаренко, Л. Хоружа та ін.

Проблема підготовки вчителя початкових класів є актуальною і на сьогодні: формується інформаційне суспільство зі своїми підходами, запитам, пріоритетами; змінюються вимоги державних стандартів та програм; комп'ютерні технології стали невід'ємною складовою навчально-виховного процесу; кількість інформації невпинно зростає – все це накладає значний відбиток на підготовку майбутнього вчителя, який повинен бути не просто носієм певних знань з предметів, а мати розвинене критичне мислення, чітку систему цінностей, бути готовим і умотивованим до постійного самовдосконалення.

У зв'язку з набуттям чинності новим Законом “Про вищу освіту” відбувається реформування вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, до яких належать також педагогічні училища та коледжі з максимальним наближенням останніх до ВНЗ III–IV рівнів акредитації [5]. А це, звичайно, вплине на особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Мета статті – розкрити теоретичні питання, пов'язані з формуванням професійного самовиявлення майбутніх учителів початкової школи в системі роботи педагогічного коледжу; визначити напрями професійного самовиявлення та особливості педагогічного супроводу студента під час навчально-виховного процесу.

На нашу думку, важливою проблемою, яка висуває додаткові вимоги до формування професійного самовиявлення, залишається той факт, що багато студентів, будучи абітурієнтами, не зовсім свідомо робили свій вибір на користь тієї чи іншої професії. Це підтверджує комплексний аналіз результатів вступної кампанії, який свідчить про низький рівень мотивації щодо вступу на педагогічні спеціальності.

Вчительську професію приходять опановувати надзвичайно різні за своїм інтелектуальним і педагогічним потенціалом студенти. Поряд з тими, хто прагне якомога скоріше розпочати роботу з дітьми, нерідко трапляються й такі, що недостатньо мотивовані на подальшу педагогічну діяльність. Зумовлена така не зовсім втішна ситуація падінням престижу вчительської професії. Нині висока планка знань вже не є гарантованим показником авторитетності педагога. Інформаційні засоби здатні в короткий термін задовольнити будь-які пізнавальні запити. Для цього лише потрібне чітке змістове спрямування, самі засоби й уміння ними користуватись. Тому в наш час засоби масової інформації, кіно, реклама переважно формують образ учителя “недалекого”, застандартизованого, з обмеженим колом інтересів. Поведінка вчителів, їх вчинки широко обговорюються на телебаченні, в Інтернеті, у пресі. Часто обговорення має непривабливі й навіть негативні відтінки.

Недостатність престижності вчительської професії зумовлена і її низьким суспільним статусом, що виявляється в розмірі заробітної плати, трудомісткості навантаження, емоційному та психологічному напруженні. Цю прозору ситуацію соціального престижу професії учителя доводиться спостерігати кожному учневі у процесі тривалого навчання в школі. І це в той час, коли Національна доктрина розвитку освіти передбачає, що держава повинна забезпечити створення умов для ефективної професійної діяльності педагогічних, науково-педагогічних працівників відповідно до їх ролі в суспільстві [3].

Вибір вчительської професії випускниками школи здійснюється або за покликом серця, або просто за можливістю вступу до вищого навчального закладу, щоб отримати диплом. Усі ж, хто прагнуть престижного фаху чи блискавичної кар’єри, як правило, оминають педагогічні спеціальності. Це і є однією з причин, чому серед учителів чоловіки – рідкість. Безумовно, підвищення престижу вчительської професії позитивно б позначилось як на процесі прийому у вищі навчальні заклади, так і на якості підготовлених фахівців. Пошук моделей державної та громадської підтримки педагогічних працівників здійснюється в багатьох країнах світу. Це і статус держслужбовця, і заробітна плата, що відповідає рівню середнього класу, і позитивна громадська думка. За такої ситуації вчительські спеціальності стають конкурсними, а це дає можливість робити відбір найбільш мотивованих, здібних до педагогічної діяльності абітурієнтів.

А наразі ми маємо констатувати, що недостатня престижність вчительської професії зумовлює особливий контингент студентів. Це майбутні вчителі які надзвичайно віддані ідеалам педагога знає й любить дітей педагога, який здатен і прагне ділитись з учнями своїми здобутками, так і різні категорії байдужих до дитячих та педагогічних проблем.

Але за будь-яких обставин, здійснивши набір студентів на вчительські спеціальності, вищий навчальний заклад покликаний докласти максимум зусиль, щоб перетворити кожного з них на професійного педагога. І на цьому шляху навчальний заклад очікує низка проблем і перешкод [1].

Важливим чинником, на нашу думку, у створенні умов ефективної підготовки вчителя є система заходів, яка дасть змогу вже у студентські роки усвідомити остан-

нім внутрішні мотиви та прояви майбутньої професії, тобто сприятиме професійному самовиявленню.

Аналіз цього поняття свідчить про таке.

Самовиявлення, я, сер. Розкриття свого “я”, виявлення (*перев.* у художній творчості, в художньому образі) своїх думок, настроїв, переконань. Принцип комуністичної партійності охоплює такі важливі проблеми, як роль передового світогляду в творчості митця, свобода творчого самовиявлення (Радянське літературознавство, 9, 1969, 5) [5, с. 30].

Професія, ї, жін. Рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок і є для кого-небудь джерелом існування [4, с. 332].

Творче самовиявлення – це рівень таких психологічних особливостей індивіда, які забезпечують йому повноцінний гармонійний розвиток і саморозвиток, сприяють утвердженню і задоволенню базових творчих потреб і гідного соціального статусу на основі природженого потягу до всього нового [2, с. 7].

Професійне самовиявлення – це рівень таких психологічних особливостей індивіда, які забезпечують йому повноцінний гармонійний розвиток і саморозвиток, сприяють утвердженню й задоволенню базових професійних потреб і гідного соціального статусу.

Багатогранність професійної підготовки вчителя початкової школи в межах навчально-виховного процесу педагогічного коледжу передбачає широкий спектр можливостей для професійного самовиявлення й може реалізуватися в низці напрямів, а саме:

- у навчальній діяльності – шляхом підбору й використання під час навчального процесу системи професійно орієнтованих вправ та завдань, виконання яких моделює елементи педагогічного процесу у школі, а години, відведені на самостійну роботу (від 1/3 до 2/3 від загальної кількості годин на дисципліну), спрямувати на організацію та участь у професійних міні-проектах, студентських круглих столах тощо;

- у гуртковій роботі – завдяки створенню мережі професійно орієнтованих гуртків, таких як “Вчитель-новатор”, “Послідовники гуманної педагогіки”, “Нащадки Сухомлинського” тощо, в яких кожен зі студентів зможе виявити свої особисті нахили, самореалізуватися, самовизначитися. До участі в таких гуртках можна було б залучати учнів базових шкіл та запрошувати кращих учителів району, міста, області;

- у спортивно-масовій роботі – через вміння формувати команду й працювати в ній, виявлення та реалізація своїх потреб у русі й спорті. Така діяльність може включати організацію різноманітних заходів для учнів базових шкіл, таких як “Веселі старти”, “Тато, мама, я – спортивна сім’я” тощо, що дасть змогу бути ближчим до майбутнього учня, познайомитися з його особливостями, створити певну атмосферу довіри до майбутнього студента-практиканта;

- у науковому студентському товаристві – виявлення задатків до наукової роботи, до пошуку, до аналізу, вміння працювати в команді з метою вичленення та вирішення педагогічних проблем. Така робота повинна мати конкретні результати для кожного з учасників, тому перспективними напрямками ми вважаємо моделювання сучасного педагогічного процесу з апробацією досягнень науковців у практиці навчання та виховання учнів молодших класів;

- у шефській і волонтерській роботах – завдяки організації шефської роботи в межах навчального закладу, відділення чи академічної групи, а також організація роботи з дитячими будинками чи інтернатами, активна діяльність у проектах у межах району, міста, області. Така робота передбачає організацію і проведення свят, ранків, екскурсій у підшефських закладах, участь у спільній діяльності, спрямованій направ-

лений на покращення побуту учнів, задоволення їх потреб у спілкуванні, для студентів – важлива практика;

- у студентському парламенті – виявлення й розвиток своїх організаторських здібностей, виховання почуття відповідальності за себе і свою команду, формування активної громадської позиції. Відповідно до Закону України “Про вищу освіту”, студентському самоврядуванню відводиться важливе місце в організації системи функціонування вищої освіти, де роль студентських лідерів зміщується від професійно зорієнтованої гри до участі в керівництві навчальним закладом;

- під час участі в різноманітних проектах поза межами навчального закладу – участь у студентських міжвузівських конференціях, семінарах, веб-квестах, екологічних проектах тощо.

Вищеперелічені напрями студентської діяльності наведені як приклад і не є вичерпаними. Вони наявні фактично в кожному педагогічному коледжі чи училищі. Але можна констатувати той факт, що результати такої діяльності в усіх різні. Це нас наводить на думку про необхідність вирішення проблеми аналізу умов формування професійного самовиявлення, що дасть змогу гарантувати позитивний результат формування професійного самовиявлення при дотриманні досліджуваних факторів.

Слід враховувати, що ефективність системи заходів, які сприятимуть професійному самовиявленню, будуть залежати як від зовнішніх, так і від внутрішніх факторів впливу та взаємодії.

Під зовнішніми факторами варто розуміти систему впливу, яка організовується і здійснюється студентським колективом (одногрупники, студентські об’єднання, актив групи, студентський парламент тощо), викладачами (куратор, викладачі-предметники, вчителі базових шкіл, методисти практики), адміністрацією (директор, заступники, педагогічна рада, завідувачі відділеннями), суспільством (сім’я, родина, друзі, близькі люди, оточуючі) та ін.

Із внутрішніх факторів варто звернути увагу на психічні особливості особистості майбутнього вчителя початкової школи, його філософські світоглядні позиції, задатки та таланти тощо, які потребують активної позиції студента у виборі тих видів діяльності, які для нього є оптимальними в конкретній педагогічній ситуації.

Хоча внутрішні чинники формально перебувають поза площиною діяльності ВНЗ і належать до особистих факторів, але в умовах формування демократичного суспільства, входження в Болонський процес, вектор навчально-виховного процесу зміщується в бік підвищення особистої відповідальності студента за результати своєї діяльності в навчальному закладі.

Проблема професійного самовиявлення у студентів педагогічних коледжів часто має більш глибокий зміст, який пов’язаний з помилками в професійному самовизначенні, коли вибір учительської професії пояснювався бажанням здобути вищу освіту, а не бути вчителем. Значна частина таких студентів розчаровується в здійсненому виборі та замислюється про зміну навчального закладу чи спеціальності, але є й такі, хто, вступаючи за порадою батьків, приймає цей вибір і, як показує практика, стає гарним учителем початкової школи.

Такі зміни в ставленні до професії пов’язані з тим, що її зміст та процес оволодіння відкривається студентам з інших сторін, до сприймання яких вони були не готові, але які дозволили усвідомити їм власні ціннісні орієнтації у професійній діяльності.

Ця суперечність підтверджує необхідність створення в педагогічному вищому навчальному закладі системи заходів для реалізації педагогічного самовиявлення студентів з різними запитами й потребами.

Якість впливу вищеперелічених чинників професійного самовиявлення майбутнього вчителя початкової школи в умовах педагогічного коледжу потребує постійної комплексної діагностики на різних рівнях:

- на рівні самодіагностики студентів;
- на рівні взаємодіагностики в межах спільноти, в якій відбувається професійне самовиявлення;
- з боку викладачів та адміністрації;
- з боку суспільства (батьків, вчителів шкіл, учнів тощо).

Для здійснення такої діагностики необхідний конкретний продукт педагогічного самовиявлення, який може бути об'єктом аналізу під час дослідження рівня професійного самовиявлення майбутнього вчителя початкової школи.

Таким продуктом ми вважаємо професійне портфоліо, яке в кінцевому результаті буде тією скарбницею, з якою майбутній молодий спеціаліст прийде до учнів у школу.

До портфоліо можуть входити найрізноманітніші матеріали професійної спрямованості: наочні посібники, інструкції, рекомендації, конспекти занять, зразки контрольних робіт, тестів, цікавих завдань, ребусів, кросвордів, цікавих вправ і завдань тощо.

Таке портфоліо повинно бути чітко структурованим, що дасть змогу якісно вести пошук потрібних матеріалів, уточнювати та вдосконалювати їх.

Ефективним, на нашу думку, було б електронне портфоліо, яке розміщене на Веб 2.0 ресурсах, – це відразу ж вирішить проблему доступу до матеріалів, дасть змогу створювати спільні документи в межах спільноти, надасть інструментарій для оцінювання, коментування, голосування за ті чи інші роботи тощо. Важливий критерій для розміщення робіт у професійне портфоліо, – *авторська робота*, а не запозичений чужий матеріал.

Уже при вступі до педагогічного коледжу студент повинен бути ознайомлений з особливостями професійного портфоліо, кращими зразками з попередніх років, рекомендаціями до ефективного наповнення та бути максимально змотивованим до такого виду діяльності.

Порушена нами проблема є комплексною і, відповідно, потребує комплексного вирішення. Вона включає розроблення якісних навчальних планів і програм, де буде чітко продумана та реалізована структурно-логічна схема підготовки вчителя початкової школи; планування й реалізацію дієвого річного плану навчального закладу з якісним узгодженням діяльності різних підрозділів; ефективну роботу з кадрами для цілісної реалізації поставлених завдань тощо. Ця діяльність повинна базуватися на індивідуальному підході щодо вибору шляху професійного самовиявлення, мати чітке наукове підґрунтя в плануванні такої діяльності та педагогічному супроводі студентів, мати конкретні результати як у матеріальному вияві, так і у вихованні та розвитку майбутнього вчителя початкової школи.

Висновки. Проблема професійного самовиявлення майбутніх учителів початкової школи під час підготовки в педагогічних коледжах є актуальною і потребує більш глибокого дослідження. Вирішення деяких аспектів цієї проблеми ми вбачаємо в комплексному, але індивідуальному підході до планування та супроводу професійного самовиявлення при ретельному вивченні й обґрунтуванні конкретних умов, за яких кожен студент – майбутній учитель зможе самореалізуватися у вибраній професії й підвищити рівень умотивованості в процесі підготовки.

Список використаної літератури

1. Коцан І. Професійна підготовка сучасного учителя: проблеми і орієнтири: [Електронний ресурс] / І. Коцан. – Режим доступу: <http://eenu.edu.ua/uk/articles/profesiynna-pidgotovka-suchasnogo-uchitelya-problemi-i-orientiri>.

2. Костюк В. В. Творче самовиявлення особистості школяра у навчально-виховному процесі : автореф. дис. ... канд. пед. наук / В. В. Костюк ; Луганський державний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка. – Луганськ, 1999. – 13 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти. – 2002. – № 26.
4. Словник української мови : в 11 т. – 1978. – Т. 8.
5. Словник української мови : в 11 т. – 1978. – Т. 9.
6. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2014.

Смоляк В. М. Проблема професійного самовиявлення майбутніх учителів початкової школи в час навчально-виховного процесу в педагогічному коледжі

В статті подано визначення поняття “професійне самовираження”. Розглянуто напрями професійного самовираження майбутніх учителів початкової школи, особливості факторів впливу на даний процес, шляхи планування і педагогічного супроводження майбутніх учителів початкової школи в професійному самовираженні.

Ключевые слова: самовиявлення, професійне самовиявлення, підготовка учителя початкової школи, педагогічний коледж, навчально-виховний процес.

Smolyak V. The Problem of the Professional Self-Expression of the Future Primary Schools Teachers in the Educational Process during a Teacher College

The purpose of the article is to open the theoretical questions, which are connected with forming professional self-expression of the future primary school's teachers in the system work in the Teachers College, to define the directions of the professional self-expression and features of the pedagogical support in an educational process.

There is the definition of the professional self-expression, opened the actual learning of this problem as the necessary factor of quality preparing the future primary school's teachers. Such directions of the professional self-expression of the future primary school's teachers are educational activities, hobby group's work, sports and mass work, participating in the scientific student's society, mentoring and volunteering work in the student's parliament and participating in other projects. Showed the peculiarities of impacts on the process, the way of planning and pedagogical support of the future primary school's teachers in the professional self-expression. Analyzed external and internal factors of the professional self-expression of the future primary school's teaches. Portfolio is presented as the product for the diagnosis of the level of the professional self-expression.

Key words: self-expression, self-professional, preparing the future primary school's teachers, Teacher's College, educational process.